

УДК 81'243:378.091.33]:37.011.3-051

Екологічна свідомість у педагогіці

Пасинок В. Г.

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету іноземних мов
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна;

e-mail: fl@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2146-1151>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=yEociXAAAAAJ&hl=ru&oi=sra>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/scientific-contributions/2118029868_VG_Pasinok
(Харків)

Пропоновану наукову розвідку присвячено проблемі еко-педагогіки, зокрема творчої діяльності педагога у професійній сфері. У зв'язку з цим, висвітлено зміст понять «креативність» та «творчість» у педагогіці, наголошено на їх зв'язок з професійною діяльністю педагога. Новітнім у статті є зв'язок екологічної свідомості педагога із використанням креативних засобів навчання, таких, як засоби креативної стилістики, дидактичні ігри. Нові оригінальні погляди розкрито у методиці предметно-мовного навчання CLIL (Content and Language Integrated Learning) як творчому методі педагогічної діяльності, що має міжпредметний характер і використовується у викладанні предметів іноземною мовою. Поняття креативності та творчості як основні екологічні методи педагогіки вивчено в тісному зв'язку з креативними засобами та методиками, які активно застосовуються в сучасній вищій школі. У роботі креативність розуміється як результат творчої діяльності педагога. Розглянуто основні компетентності креативного педагога (за В.В. Павленко) – сила, гнучкість, витривалість та координація розуму, які пов'язуються з постійним творчим процесом. Підкреслено важливість креативних засобів мовної гри, які є потужними прийомами розвитку свідомості і саморозвитку студента. У статті визначено функції дидактичної гри як екологічного педагогічного засобу активізації процесу навчання (формування інтересу до навчання, психічних новоутворень, власне навчальної діяльності, навичок навчальної й самостійної роботи, навичок самоконтролю й самооцінки, адекватних взаємовідносин і засвоєння соціальних ролей), а також виділено принципи методики CLIL, яка базується на основних поняттях: зміст, комунікація, когніція, культура.

Ключові слова: дидактичні ігри, екологічна свідомість, еко-педагогіка, компетентність креативного педагога, креативна стилістика, креативність, креативний викладач, професійна діяльність, творчість, творчий метод педагогічної діяльності.

Пасинок В. Г. Экологическое сознание в педагогике. Статья посвящена проблеме эко-педагогике, в частности творческой деятельности педагога в профессиональной сфере. В связи с этим, освещено содержание понятий «креативность» и «творчество» в педагогике, отмечена их связь с профессиональной деятельностью педагога. Новаторской в статье представлена связь экологического сознания педагога с использованием креативных средств обучения, таких, как средства креативной стилистики, дидактические игры. Новые оригинальные взгляды отражены в методике предметно-языкового обучения CLIL (Content and Language Integrated Learning) как творческом методе педагогической деятельности, который имеет межпредметный характер и используется в преподавании предметов на иностранном языке. Понятие креативности и творчества как основные экологические методы педагогике изучено в тесной связи с креативными средствами и методиками, которые активно применяются в современной высшей школе. В работе креативность понимается как результат творческой деятельности педагога. Рассмотрены основные компетентности креативного педагога (вслед за В.В. Павленко) – сила, гибкость, выносливость и координация ума, которые связываются с постоянным творческим процессом. Подчеркнута важность креативных средств языковой игры, которые являются мощными средствами развития сознания и саморазвития студента. В статье определены функции дидактической игры как экологического педагогического метода активизации учебного процесса (формирования интереса к учебе, психическим новообразованиям, собственно учебной деятельности, навыков учебной и самостоятельной работы, навыков самоконтроля и самооценки, адекватных взаимоотношений и усвоения социальных ролей), а также выделены принципы методики CLIL, которая базируется на основных понятиях: содержание, коммуникация, когнитивность, культура.

Ключевые слова: дидактические игры, компетентность креативного педагога, креативная стилистика, креативность, креативный преподаватель, профессиональная деятельность, творческий метод педагогической деятельности, творчество, экологическое сознание, эко-педагогика.

Pasynok V. Ecologic consciousness in pedagogics. The article deals with the problem of eco-pedagogics, in particular, creative activity of the pedagogue in professional sphere. On this reason, the contents of the notions of «creativity and «creativity» in pedagogics are highlighted, their connection with the professional activity of the pedagogue is singled out. The novel of the article is connection of ecological consciousness of the pedagogue with usage of creative means of education, such as means of creative stylistics, didactic games. New original views are explicated in the methodology of subject-language education CLIL (Content and Language Integrated Learning) as a creative method of pedagogical activity which has intersubject character and is used in teaching subjects in a foreign language. The concept of creativity and creative work as basic ecological methods of pedagogics is studied in close connection with creative facilities and methodologies, that are actively used in modern Higher School. In the study, creativity is understood as a result of creative activity of the teacher. The basic competences of a creative pedagogue which are as follows (according to V.V. Pavlenko): force, flexibility, endurance and co-ordination of mind, which contact with permanent creative process, are examined. The importance of creative facilities of language game, that are powerful devices of consciousness development and self-development of a student, is underlined. In the article, the functions of deductive game are determined as ecological pedagogical means of activation of studying process (the function of forming of interest in studies, new mental formations, academic activity itself, skills of academic and independent work, skills of self-control and self-appraisal, adequate mutual relations and adoption of social roles), and also basic principles of CLIL methodology are distinguished. This methodology is based on fundamental concepts: content, communication, cognition, culture.

Key-words: competence of a creative teacher, creative method of pedagogical activity, creativeness, creative stylistics, creative teacher, creativity, didactic games, ecological consciousness, eco-pedagogics, professional activity.

1. Вступ. Орієнтація сучасної системи освіти на реалізацію ідей сталого розвитку передбачає реорганізацію всіх видів діяльності освітньої організації, зміну підходу до системи освіти в цілому: необхідно вчити людей вирішувати сьгоднішні проблеми з урахуванням завтрашніх потреб, зберігаючи існуючу природну та культурну спадщину; формувати у них навички стійкого споживання, стійкого виробництва, громадянськості, що включає глобальну відповідальність [6, с.4].

Екологічна свідомість як сукупність уявлень про взаємозв'язки людини і навколишнього світу є важливою складовою педагогічного процесу. Це – система знань про навколишній світ і місце людини в ньому. Людина все більше впливає на природу, опановує її за допомогою різноманітних технік і методів.

Проблемами навколишньої для нас дійсності займаються такі новітні напрямки, як екопсихологія, соціоекологія, екологічна економіка, екологічна медицина, медіа-екологія, а також екологічне виховання та освіта. Зокрема, соціальні інститути розробляють програми екологічної модернізації, приділяючи особливу увагу формуванню екологічної свідомості, вихованню особистості еколюдини [8, с.7].

Актуальність статті полягає в тому, що звернення до екологічного підходу найбільш яскраво демонструє можливість вивчення творчої діяльності педагога як будь-якого іншого організму, який взаємодіє з навколишнім середовищем.

Екологічний підхід у педагогіці передбачає залучення до аналізу діяльності викладача семіотичного, соціокультурного, комунікативного, когнітивного оточення людини, що вивчається в аспекті його впливу на педагогічну діяльність.

Основна ціль роботи – висвітлення творчої сутності викладача у педагогічному процесі. Відповідно, **об'єктом** є педагогічна діяльність

педагога, а **предметом** аналізу обрано його екологічну свідомість у практиці використання сучасних креативних засобів навчання, які, зокрема, пов'язані з новітньою методикою предметно-мовного підходу (CLIL).

Методологічно дослідження спирається на постулати та принципи екологічної науки (еколінгвістики), які розробляються Харківською науковою школою.

Робота виконується в межах фундаментальних досліджень «Екологічний підхід до аналізу германських мов та процесу їх навчання у ЗВО України» (програма MultiEd), а також у межах програми Еразмус +K2 «Нарощення потенціалу вищої освіти» (2012-2021 р.р.).

2. Метод екологізації як глобальна задача гармонізації освіти. Екологічні ідеї проникають в усі сфери суспільного життя, в тому числі, в освіту. Суть екологізації в науці полягає у виявленні та обстеженні зв'язків, існуючих між досліджуваном тою чи іншою природничо-науковою або соціально-економічною наукою і навколишнім природним середовищем [4], тобто під екологізацією розуміється послідовне впровадження комплексу заходів, спрямованих на збереження живої і неживої природи та турботу про навколишнє середовище, розповсюдження і пропаганда ідей в сфері законодавства, управління, розробки технологій, економіки, освіти тощо [6, с.14-15].

На думку С.О. Боголюбова, метод екологізації як проникнення глобальної задачі охорони навколишнього середовища в усі сфери суспільних відносин, спрямований на гармонізацію відносин суспільства і навколишнього середовища [2, с.44].

Екологізація свідомості полягає в «розвитку екологічної освіти, просвітництва і виховання з метою перебудови суспільної екологічної свідомості, зміни способу життя людини, його моральності» [10].

О. В. Іванова характеризує екологічну освіту як «цілеспрямовано організований, планомірно і систематично здійснюваний процес оволодіння екологічними знаннями, вміннями і навичками..., формування ставлення до природи як до духовної цінності» [6, с.15] і «сприяє збереженню та розвитку системи «суспільство-природа»» [5, с.14].

У педагогічному дискурсі все частіше порушуються мовні норми з боку учнів. Педагог повинен зосередити свої зусилля на «лікуванні цих недуг» продуманою *творчою методикою*, яка перешкоджає мовній інволюції.

Тема креативності та творчості в педагогічній діяльності є досить актуальною у наш час. У педагогічній діяльності активно прослідковується тенденція прояву нестандартного мислення, нових оригінальних поглядів, креативних ідей та прояву творчості. Саме тому методи прояву креативності в екопедагогіці потребують детального дослідження.

Мета роботи – розглянути теоретичні основи та поняття креативності та творчості як екологічних методів педагогіки, а також охарактеризувати застосування креативних засобів та нових методик навчання у професійній педагогічній діяльності.

Креативність у педагогічній сфері є не лише чисто винахідливістю, вона включає в себе безліч компонентів практичного характеру, серед яких: чутливість до діагностики конкретної проблематики, виявлення дефіцитних даних, робота з різноманітними джерелами, вміння чітко окреслити предмет висуненої гіпотези, здатність перевірити та при необхідності скоригувати власні здогади, сформулювати остаточний результат. Але навіть при можливості схематичного відображення креативності, вона є *виключно творчим процесом*, в якому на основі здібностей індивідів з'являються оригінальні ідеї та нестандартні підходи до проблемних питань [1, с.11].

Креативний викладач – це кваліфікований вчитель з притаманним лише йому стилем донесення інформації до слухача. Варто відзначити, що формотворчі фактори для особистості творчого педагога відрізняються в кожному окремому випадку, але завжди їх можна поділити на дві категорії: внутрішні та зовнішні. Такими чинниками є досвід, набуті знання, чинна нормативно-правова база, тощо.

Виділяють 4 основні компетентності креативного педагога: сила, гнучкість, витривалість, координація розуму.

– *Сила розуму* дозволяє сконцентруватися на предметі дослідження у необхідний часовий проміжок, рівномірно розподіляючи при цьому продуктивність.

– *Гнучкість* розуму дає можливість швидко змінювати предмети дослідження, переходити між категоріями, методиками. По суті, саме це є основою нестандартного мислення.

– *Витривалість* – це вміння зберігати необхідну активність та повну включеність у процес від по-

чатку діяльності до моменту його завершення (або максимально довго).

– *Координація* розуму дає змогу користуватися декількома поняттєвими апаратами або термінологіями для задоволення первинної мети, яка не може бути знехтувана за жодних обставин [7, с.145].

Між креативними спеціалістами та вчителями, які не допускають у свою діяльність жодної творчості, існує велика різниця. Креативні педагоги навіть при звичному зовнішньому вигляді володіють невловимою харизмою та магнетизмом, які розкриваються з перших хвилин викладання. Навіть звичайна тема у них подається з нового кута та невимушено обговорюється. Іноді креативність є вродженою якістю людини, інколи її необхідно свідомо формувати та розвивати.

Креативним викладанням визнається використання *творчих прийомів*, які не суперечать загальноприйнятим нормам та педагогічним правилам. Діяльність педагогів є постійним *творчим процесом*, який дещо відрізняється від звичного мистецького добутку.

Педагогічна діяльність – оригінальний та високоефективний підхід викладача до навчальних завдань, збагачення теорії і практики навчання та виховання. Ця властивість не виникає сама собою. У педагогічному довіднику визначено, що творча особистість виникає лише внаслідок наявності в неї «здібностей, мотивів, знань і вмінь, завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю» [3, с.326].

Творчий вчитель завжди виступає тією особистістю, яка навіть у суворих рамках та при чітко поставлених завданнях обирає оригінальні рішення. В такому процесі неабияку роль відіграє мотивація людини, особливості її характеру, її загальне ставлення до учнівського колективу і до певних вихованців, зокрема попередньо отримані знання та здатність до опанування нових даних (технологій, методологій, підходів тощо).

Креативна, творча особистість педагога застосовує в навчальному процесі такі креативні засоби навчання, як *дидактичні ігри, використання сміху та гумору*, а також *методики CLLI* в педагогічній діяльності. Особлива увага приділяється розгляданню впливу креативних засобів та нових методик навчання на студентів та школярів у професійній педагогічній діяльності.

У сучасній педагогічній науці *гумор* все більше вкорінюється, стає цінністю й регулятором освіти, також потужним засобом розвитку свідомості, саморозвитку особистості. Навчання за допомогою гумору розвиває творче мислення студента (часто засобами мовної гри). Сміх як природне вираження гумору має педагогічну цінність: педагог, який використовує різноманітні прийоми гумору, применшує «когнітивну напругу» на заняттях і «пускає в хід механізм думки» [9, с. 134-135].

Серед педагогічних засобів активізації процесу навчання особливе місце має належати навчальній *дидактичній грі* як цілеспрямованій організації навчально-ігрових взаємодій тих, хто навчається, у процесі моделювання професійно-орієнтованих комунікативних ситуацій [11, с.143].

Визначимо такі функції дидактичної гри:

- функція формування інтересу до навчання;
- функція формування психічних новоутворень;
- функція формування власне навчальної діяльності;
- функція формування навичок навчальної й самостійної роботи;
- функція формування навичок самоконтролю й самооцінки;
- функція формування адекватних взаємовідносин і засвоєння соціальних ролей.

Отже, дидактична гра здійснює позитивний вплив на різні сфери розвитку й особистості майбутніх фахівців. У ході дидактичної гри в педагога формуються вміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Ігрова форма заняття створюється за допомогою ігрових прийомів та ситуацій, які є засобом спонукання, стимулювання до навчальної діяльності.

Творчим методом педагогічної діяльності є методика CLIL. Володіння іноземною мовою розглядається як один з інструментів розширення професійних знань та можливостей. У зв'язку з цим з'являються нові освітні технології навчання іноземним мовам. Однією з таких технологій є предметно-мовне інтегроване навчання CLIL (Content and Language Integrated Learning).

Так, можна виділити основні принципи методики CLIL:

- навчання проходить, базуючись на основних 4 «С»: content, communication, cognition and culture. Всі ці складові знаходяться в безперервному зв'язку між собою;
- вимагає побудову сприятливого психологічного клімату на занятті;
- використання включно однієї (іноземної) мови;
- для кращого розуміння матеріалу викладач може підключати міміку, жести, картинки, звук, презентації та ін.

Методика CLIL формує творчу, креативну діяльність викладача і студента, яка отримує новий імпульс, знаходячи нові цінності і смисли. В умовах творчої співпраці формується продуктивна креативна особистість педагога і учня в атмосфері діалогу-спілкування, діалогу-взаєморегуляції.

Таким чином, вища школа сьогоднішнього дня створює передумови для об'єднання зусиль працівників сфери освіти на підготовку фахівців, які могли б гідно представляти нашу країну в міжнародних професійних співтовариствах. Виникає інтерактивна творча взаємодія викладача і студента, що передбачає всебічний розвиток, що веде до формування комунікативної і творчої компетентності особистості, яка є найважливішою складовою професіоналізму.

3. Висновки. Отже, екологічно повноцінними та незамінними складниками якісної роботи педагога є творчість та креативність. Педагогів-новаторів, які мають екологічну свідомість, часто порівнюють з талановитими митцями, які відшуковують красу та незвичність навіть у буденних і пересічних речах. Відкритий до креативності педагог з легкістю перетворює сухі факти та теорії у живі знання з найвищою їх прикладною цінністю. Саме тому екологічний розвиток особистості викладача має бути нерозривно пов'язаний з формуванням стійкого творчого потенціалу, який надалі буде лише зміцнюватися та розвиватися. Адже кожен викладач повинен розвивати в собі потребу в цілеспрямованому і систематичному розвитку своєї екологічної творчої свідомості, удосконалювати професійні вміння, допомагати своїм вихованцям відкривати власний творчий потенціал, який стане у майбутньому джерелом самовдосконалення.

Розбудова еколінгвістичного підходу до методики викладання іноземних мов має бути підпорядкована загальнонауковій настанові інтегративності. **Перспективи** роботи стосуються широкого впровадження креативних методів навчання в освітньому процесі, зокрема – сучасної предметно-мовної інтегрованої методики CLIL на мовних та немовних факультетах вищих навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О.Є. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя // Нові технології навчання: наук.-метод. зб.: у 2 ч. / Міністерство освіти і науки України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. К.: Вінниця, 2011. Вип. 69, ч. 2. 316 с.
2. Боголюбов С.А. Экологическое право: учебник для вузов. М: Норма, 2001. 448 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 326 с.
4. Дзятковская Е.Н. Экологизация как взаимодействие предметного и аспектного содержания образования. Педагогика, 2013. №4. С.24-33.
5. Доронина М.В. О системности экологического сознания в современной науке и культуре (на материале агроэкологических наук) : автореф. дис... канд. философ. наук: 09.00.01. Тюмень, 2005. 26 с.
6. Иванова Е.В. Лингвокогнитивное моделирование экологического дискурса: монография. М.: ФЛИНТА: Наука, 2015. 176 с.

7. Павленко В.В. Креативність учителя як чинник розвитку педагогічної творчості // Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти : збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В. Є. Литньова, Н. Є. Колесник, Т. В. Наумчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 648 с.
8. Пахомов Ю.Н. Формирование эколового человека: методологические принципы и программные установки. СПб: СПбГУ, 2002.124 с.
9. Самохіна В.О., Дмитренко Ю.О. Педагогічна гуморологія // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі: шляхи інтеграції школи та ВНЗ / Матеріали XI Міжнародної науково-методичної конференції X, 18 квітня, 2019. С.134– 135.
10. Экологизация общественного сознания / Режим доступа: <http://isgod.ru/posts.php?id=4> (Дата звернення: 15.09.2019).
11. Nikolina Tsvetkova. Developing Intercultural Communicative Competence through CLIL (Content and Language Integrated Learning). // BETA-IATEFL, 2013. P. 141–156.

REFERENCES

1. Antonova O. Ye. Pedagogichna kreativnist u strukturі pedagogichnoyi obdarovanosti vchitelya [Pedagogical creativity in the structure of the pedagogical talent of a teacher] // Novi tehnologiyi navchannya: Nauk.-metod. zb.: u 2 ch / Ministerstvl osviti i nauki Ukraini, Institut innovacijnih tehnologij i zmistu osviti. K. : Vinnicya, 2011. Vip. 69, ch. 2. 12 s.
2. Bogolyubov S.A. Ekologicheskoe pravo: Uchebnik dlya vuzov. [Environmental Law: Textbook for universities] M.: Izdatelstvo Norma, 2001. 448 s.
3. Goncharenko S.U. Ukrainyskiy pedagogichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary.] - Kyiv: Lybid., 1997. 326 s.
4. Dzyatkovskaya E.N. Ekologizaciya kak vzaimodejstvie predmetnogo i aspektnogo soderzhaniya obrazovaniya [Ecologization as interaction of subject and aspect content of education] // Pedagogika. 2013. № 4. S. 24-33.
5. Doronina M.V. O sistemnosti ekologicheskogo soznaniya v sovremennoj nauke i kulture: Na materiale agroekologicheskikh nauk [On the systematic nature of environmental consciousness in modern science and culture: On the material of agroecological sciences] : avtoref.dis... kand. filosof. nauk: 09.00.01. Tyumen, 2005. 26 s.
6. Ivanova E.V. Lingvokognitivnoe modelirovanie ekologicheskogo diskursa : monografiya [Linguocognitive modeling of environmental discourse: monograph]. M. : FLINTA : Nauka, 2015. 176 s.
7. Pavlenko V.V. Kreativnist uchitelya yak chinnik rozvytku pedagogichnoyi tvorchosti [Creativity of a teacher as an official in development of pedagogical creativity]. Formuvannya dydaktychnoyi kompetentnosti pedagogiv doshkilnoyi ta pochatkovoyi osvity: zbirnyk naukovo-metodychnyh prats / za zag. red. V.Ye. Lytnova, N.Ye. Kolesnyk, T.V. Naumchuk. Zhitomyr : Vyd-vo ZhDU im. I.Franka, 2015. 648 s.
8. Pahomov Yu.N. Formirovanie ekocheloveka: Metodologicheskie principy i programmnye ustanovki [The formation of the eco-man: Methodological principles and purposes]. SPb: SPbGU, 2002. 124 s.
9. Samohina V.O., Dmytrenko Yu.O. Pedagogichna gumorologiya [Pedagogical Humorology] // Metodychni ta psykologichno-pedagogichni problemy vykladannya inozemnykh mov na suchasnomu etapi: shlyahy integratsii shkoly ta VNZ / Materialy XI Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferenecii. Kharkiv, 18 kvitnya, 2019. S. 134-135.
10. Ekologizaciya obshestvennogo soznaniya [Ecologization of public consciousness] / Access: <http://isgod.ru/posts.php?id=4> (Access date: 15.09.2019)
11. Nikolina Tsvetkova. Developing Intercultural Communicative Competence through CLIL (Content and Language Integrated Learning)// BETA-IATEFL, 2013. S. 141-156.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ / INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Пасынок Валентина Григорьевна – доктор педагогических наук, профессор, декан факультета иностранных языков Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина; e-mail: fl@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2146-1151>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=yEociXAAAAAJ&hl=ru&oi=sra>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/scientific-contributions/2118029868_VG_Pasinok

Pasynok Valentyna – Doctor of Pedagogy, Professor, Dean of the School of Foreign Languages of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: fl@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2146-1151>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=yEociXAAAAAJ&hl=ru&oi=sra>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/scientific-contributions/2118029868_VG_Pasinok